

Koloniträdgårdsförbundet

Jorden vi odlar

TEXT: ULRICA OTTERLING

FOTO: DANIEL HAJDACKI ON UNSPLASH

Vi säger att vi odlar grönsaker, men frågan är om det inte är jorden vi odlar för att sedan kunna skörda grönsaker, frukt och bär och njuta av blommor, träd och buskar. Jorden förtjänar vår omvårdnad - 95 procent av vår mat kommer från jorden.

PRECIS SOM MÄNNISKORNA behöver växter syre, näring och vatten för att leva och frodas. En bra jord förser växterna med allt detta, i den mängd de behöver. Arbetet med att odla jorden handlar därför om att ständigt förbättra och underhålla jordens egenskaper.

En matjord består ungefär till hälften av mineralämnen (små mineralkorn som sand och lera) och organiskt material och till andra hälften av hålrum, eller porer som de kallas på jordspråk. I porerna finns antingen luft med syre eller vatten, båda lika livsviktiga för växterna. Om alla porer är fyllda av vatten en längre period drabbas växten av syrebrist och rötterna börjar ruttna. Är de istället fyllda med mest luft råder det torka. I en jord med bra struktur ger hålrummen också utrymme för växternas rötter att utvecklas.

I en naturlig jord får växterna näring från två källor, dels när det organiska materialet bryts ner och näring frigörs och omvandlas så att växterna kan ta upp den och dels när mineraler (lera, sand, grus, sten, berg) sakta vittrar sönder och näring frigörs. I ett trädgårdsland ska tillväxten ske fort och vid skörd försvinner en stor mängd näring i form av grönsaker. Därför behöver ny näring fyllas på varje säsong för att skörden ska bli lika bra.

I jorden finns också en värld fylld med daggmaskar, andra markdjur och mikroorganismer. Det är dessa markorganismer som, när de bryter ned organiskt material, gör det möjligt för växterna att ta upp den näring som finns lagrad där. Markdjur som exempelvis daggmaskar, ger även jorden en bättre struktur när de gräver och drar ner växtdelar.

Att jordförbättra med organiskt material, som till exempel kompost eller olika mullprodukter, gynnar mikrolivet vilket i sin tur hjälper växterna. Eftersom mikrolivet finns i det översta jordlagret kan det bästa vara att lägga jordförbättringen ovanpå, som i naturen, och låta maskarna göra jobbet, alternativt mylla ner försiktigt i ytan.

Jordförbättring med organiskt material hjälper en sandjord att hålla vatten bättre

och ger lerjordar bättre struktur. Eftersom organiskt material förbrukas är det viktigt att fylla på med mer varje år.

JORDFÖRBÄTTRA MED:

Syftet med jordförbättring är att tillföra både struktur och näring i naturlig form.

- Kompost ger både struktur och viss naturlig näring. Kompostera på plats genom att klippa ner förra årets blommor (minus fröställningarna) i små delar och låta allt ligga kvar i rabatten. Maskarna drar ner det i jorden.
- Gödsel i säck; vanligast är höns gödsel och/eller kogödsel som blandats ut med torv. Ger både struktur och näring. Om du har möjlighet kan du hämta hästgödsel som komposterats i två år (ser då ut som jord och är luktfri) vid närmaste stall. Gräsklipp är ett utmärkt näringstillskott.
- Benmjöl är långtidsverkande näring och blandas i det översta jordlagret. Blodmjöl har högt kväveinnehåll.
- Barkmull är ett underskattat jordförbättringsmedel som ger bra struktur och som håller längre i jorden än torv.
- Torvmull är torv som inte har kommit så långt i nedbrytningsprocessen. Den är ljusbrun och ger bra struktur, men äts upp snabbt av jorden, är näringsfattig och har lågt pH-värde (surt). Planteringsjord i säck innehåller en mer nedbruten torv, är mörkare och mer fuktighetshållande.

SÅ HÄR JORDFÖRSÄMRAR DU DIN LERJORD:

En lerjord ska grävas på hösten, så att vintern kan frysa sönder jordkokorna på ett naturligt sätt vilket förbättrar strukturen. Att däremot gräva i en lerjord på våren medför att lerjordens naturliga struktur med hålrum (porer) för vatten och näring förstörs. Många lever i tron att den kompakta lerjorden blir bättre av att bli uppgrävd och luckrad. Det kan verka så direkt efter grävningen, men redan efter de första regnen börjar den uppgrävda jorden falla ihop.

Att försöka förbättra lerjord med sand och grus är också något som kan kännas som en bra idé. I själva verket kan grus

tvärtom försämrar strukturen. Gruset/sanden riskerar att sätta igen de befintliga porerna i lerjorden och göra leran ännu mer kompakt. Hur det kan bli så kan illustreras med att vi i tanken förstorar gruset till en hög med kullerstenar och lerkornen till sand. Tänk dig sedan att du blandar "leran" med "gruset" genom att hälla sanden över grushögen. Sanden täpper då till hålrummen mellan stenarna och det blir tydligt att de innehöll mer hålrum var för sig. Om du blandar i grus samtidigt som du för till organiskt material blir den här effekten inte lika tydlig, men prova i så fall på en mindre yta. Strukturen i alla jordar förbättras bäst genom att du tillför organiskt material. ✨

Sju goda råd

1. Jordförbättra med organiskt material, till exempel kompost, barkmull eller torv. Det är bra för alla jordtyper.
2. Gör som i naturen – jordförbättra från ovan. Lägg jordförbättringen ovanpå och låt maskarna sköta grävjobbet eller mylla ner i översta jordlagret.
3. Byt inte ut jorden i gropen när du planterar, utan jordförbättra den befintliga jorden.
4. Lägg inte organiskt material under rötterna på växterna. Risk finns att de drabbas av syrebrist när det organiska materialet bryts ner. Dessutom sjunker större växter ner med tiden.
5. Undvik att förbättra lerjord med grus, risk finns att leran blir ännu hårdare.
6. Tänk på att organiskt material bryts ner hela tiden och därför gärna bör fyllas på årligen.
7. Grönsaker och blommor i trädgårdsland och krukor behöver mycket mer näring än växterna i rabatten. Gödsla för ett bra resultat.

Jorden vi köper

TEXT: ULRICA OTTERLING

DET ÄR BUTIKERNA som efterfrågar fler specialjordar. Det är svaret alla säckjordsproducenter ger på frågan varför det finns så många olika specialjordar. Butikerna har inte tid och inte alltid kunskap att hjälpa konsumenterna att välja jord, så specialjordar underlättar för både butikerna och konsumenterna.

De gör alltså oss konsumenter en tjänst, det är i alla fall så de vill framställa det. Det stämmer väl på så sätt att det är väldigt enkelt att välja grönsaksjord om man ska börja odla i pallkrage för första gången.

Men pengar är självklart också en anledning att antalet specialjordar ökar. Priset som konsumenten får betala för att kunna göra det enkla valet är att grönsaksjorden kostar 69 kr per 40 liter jord. Prislappen för specialjordarna ligger runt 70-90 kronor per 40- eller 50-literssäck och 40-60 kr för 18-literssäcker. Ju mindre säck, desto dyrare per liter jord med andra ord. Det är betydligt

har sparat ur lite och att man med alla specialjordar spelar på konsumentens rädsla att göra fel. Enligt honom behövs det egentligen bara 4-5 olika jordar; såjord, jord för surjordsväxter, urnjord samt en bra planteringsjord och en billigare med mindre näring.

Men han erkänner att det är svårt att inte dras med i specialjordstrenden.

Ett företag som ofta varit först ut med nya specialjordar är Hasselfors Garden. De var till exempel först med att lansera en särskild urnjord för ett antal år sedan. U-jorden är numera en av deras storsäljare.

– Vi tittar på trender och försöker utveckla marknaden, förklarar Pia Holmberg, produktchef på Hasselfors Garden.

Att det har blivit så populärt att odla i pallkragar är anledningen till att de tagit fram en särskild grönsaksjord. Hon bekräftar att specialjordar underlättar för butikerna och att konsumenterna blir glada när det är enkelt. Samtidigt medger hon att grönsaker är en bred

som grönsaksjorden!

Sedan dess har Hasselfors kommit fram till att örtjorden kan användas både inne och ute. Därför förkomposteras innehållet för att ge mindre bekymmer med sorgmyggor och mögel på jordytan om den används inomhus. Denna hantering är dyrare och motiverar ett högre pris menar Pia Holmberg. Hon hävdar att förändringen inte har något med att likheterna mellan jordarna lyftes fram i radioprogrammet. I rättvisans namn bör tilläggas att även Weibulls krydd- och grönsaksjordar har samma innehåll, samt att kryddjorden även där är dyrare.

En annan jord som bör ifrågasättas är balkongjorden. På en balkong planterar man i krukor och lådor, därför borde i rimlighetens namn urnjord fungera bra. En titt på Rölundas urn- respektive balkongjord visar att skillnaden är att urnjorden innehåller både höns gödsel och långtidsverkande mineralgödsel i form av multicote, medan balkongjorden enbart innehåller höns gödsel (som också är långtidsverkande, men inte räcker riktigt lika länge som multicote). Betyder det att balkongägare vill att deras krukor ska hålla sig fina kortare tid än krukorna i en trädgård? Om valet mellan balkong- och urnjord i själva verket handlar om ett val mellan en jord med enbart naturgödsel och en där mineralgödsel ingår, kan man fråga sig varför det budskapet inte lyfts fram mer

Observera att frånvaron av mineralgödsel inte gäller alla balkongjordar - både Weibulls och Hasselfors urnjord innehåller NPK (mineralgödsel), så receptet för balkongjord varierar mellan olika producenter (vilket gäller de flesta specialjordar). Men i stort ökar antalet kravmärkta jordar och naturgödslade jordar. Flera producenter lyfter fram fördelarna med höns gödsel. Det är långtidsverkande, det gynnar mikrolivet och konsumenterna gillar naturgödsel.

> EN TOMATJORD ÄR INTE FRAMFORSKAD FÖR JUST TOMATER, DEN SOM TROR DET LURAR SIG SJÄLV.<

Niklas Vestin, marknadsansvarig på Rölunda

dyrare än planteringsjord för 25-40 kronor och kogödsel för cirka 30-50 kronor per säck som hade fungerat lika bra i pallkragen.

Eller är det verkligen så att specialjordarna är specialanpassade för att möta särskilda växters behov och att grönsaksjorden uppfyller grönsakernas behov bättre än alla andra säckjordar?

– **EN TOMTJORD ÄR** inte framforskad för just tomater, den som tror det lurar sig själv, säger Niklas Vestin, marknadsansvarig på Rölunda, om en av konkurrenternas produkter.

Han tycker att det här med specialjordar

grupp växter där det ingår både blad- och rotgrönsaker som har olika behov. Därför är grönsaksjorden en kompromissjord behovsmässigt, men kravmärkt och innehåller därmed ingen mineralgödsel. Pia medger också att en kravmärkt planteringsjord kan fungera bra.

ETT BEVIS PÅ att specialjordarna inte är så specialanpassade som man kanske vill tro framkom när programmet Plånboken i P1 uppmärksammade att innehållet i Hasselfors Gardens grönsaksjord och örtjord var identiskt. Enda skillnaden var att kryddjorden kostade ungefär dubbelt så mycket per liter

> VI TITTAR PÅ TRENDER OCH FÖRSÖKER UTVECKLA MARKNADEN.<

Pia Holmberg, produktchef, Hasselfors Garden.

– Naturgödsel är säljande, konstaterar Pia Holmberg.

Höns gödsel är också mycket billigare än långtidsverkande mineralgödsel som Multicote och Osmocote, vilket inte avspeglar sig i priset på jordsäckarna.

I jämförelse med planteringsjord, som är en universaljord, vad innehåller specialjordarna som motiverar deras högre pris? Baserat på innehållsförteckningarna på säckarna innehåller planteringsjord torv, sand, kalk och NPK. Om de är kravmärkta, ett kravgodkänt höns gödsel istället för NPK. Den främsta förklaringen till att specialjordarna kostar mer är att de innehåller mer näring och flera olika näringskällor; NPK, höns gödsel och ibland även Osmocote eller liknande.

De innehåller även strukturförbättrande och vätskebindande tillsatser som lera, bark och lecakulor. Själva torven kan också vara av bättre kvalitet.

DESSUTOM FÖRKOMMER TILLSATSER av extra järn, urea som innehåller kväve, kalimagnesia som är ett naturligt kalisalt och tångmjöl som ska vara växtstimulerande. Vilken reell effekt alla dessa ingredienser har är oklart.

Eftersom växter vill ha syre, vatten och näring kan en planteringsjord med bra struktur, där man själv tillsätter näring/gödsel fungera minst lika bra som de flesta specialjordar, det har tester på Sveriges lantbruksuniversitet visat (SLU). Barkmull och kogödsel är utmärkta till jordförbättring.

Även om några specialjordar kan anses vara befogade, som rododendronjord, blir slutsatsen att det finns onödigt många olika jordar i butikerna idag. Ursäkten att det är enkelt för konsumenten håller inte. Det måste finnas andra sätt som förenklar för konsumenten än en mängd dyra specialjordar för olika syften. Som att klart och tydligt berätta om allt som en planteringsjord kan användas till. ✨

Vanliga missuppfattningar

Det är jord i säckarna – säckjord består nästan helt av av torv. Producenterna själva kallar sin produkt för "odlingssubstrat". Det kan se ut som jord, men det är torv. Riktig matjord består till större delen av mineraljord (små korn i olika fraktioner, från lera till sand) samt av organiska ämnen (humus) som löv och växtdelar (och när vi använder säckjord, även torv) som bryts ner med tiden. Matjord säljs inte på säck.

Ju svartare, desto bättre – Ju svartare en säckjord är, desto mer nedbruten är torven. En säckjord som innehåller en för stor andel mörk, nedbruten, torv blir kompakt och håller vatten alltför bra så att växternas rötter riskerar att kvävas. Samtidigt behöver den ljusa torven blandas med mörktorv för att hålla fukt bättre. En lagom blandning är alltså bäst, framför allt i kruka.

Jorden ser för torvig ut – All säckjord består till allra största delen av torv. Om innehållet i säcken ser torvigt ut är det troligtvis bra. Då innehåller jorden inte för stor andel mörk och väldigt nedbruten torv, utan en bra andel ljus, mindre nedbruten torv. Det är ju bättre att den bryts ner i rabatten istället för innan den ens kommit ner i jorden. Se även punkt 2 ovan.

Pinnar, större barkbitar tyder på dålig kvalitet – Tvärtom kan lite större bitar i rimliga mängder bidra till en bra struktur mer långsiktigt. De ska snarare ses som guldkornen i jorden än som skröp.

Utan jord – ingen mat

Jord är en begränsad och icke förnybar resurs. Jordlagret kan jämföras med människans hud. Det är ett tunt lager som skyddar men också behöver vård. Det kan ta 1000 år att på naturlig väg skapa 2–3 centimeter jord. En förlorad jordmån går alltså inte att ersätta på flera livstider.

Koldioxidbank

Världens jordar innehåller stora lager av organiskt kol. Jordars förmåga att lagra organiskt kol är viktigt för klimatet. Det finns i de multnande växtdelar som finns i jorden. Växterna tar ju upp koldioxid via fotosyntesen och omvandlar det till sockerarter som de använder för att växa. När de vissnar ner, omvandlas växten till bland annat organiskt kol. När växten till slut bryts ner av mikrolivet frigörs koldioxiden igen.

Växternas förmåga att ta upp koldioxid och jordens förmåga att lagra den bidrar därför till klimatbalansen. Därmed gäller även det omvända, ju mindre ytor med jord, desto mindre växtlighet och desto mindre koldioxid kan tas upp och lagras. Om det organiska materialet i jorden försvinner eller minskar, frigörs dessutom koldioxiden som lagrats. Eftersom skogar är allra bäst på att ta upp koldioxid och myllan där är rik på organiskt kol, är dessa jordar extra värdefulla.

Visste du att...

... jordar på en yta motsvarande Costa Ricas bebyggelse eller asfalteras varje år i världen. Genom människans agerande försvinner 24 miljarder ton odlingsbar jord varje år. Den som blir kvar blir allt sämre. Och jord som försvinner går inte att ersätta, människan kan inte skapa åkermark.